

Adresse Fossveien 24
0551 Oslo
Norge

Telefon (+47) 22 99 55 00

Post Postboks 6853
St. Olavs plass
N-0130

Faktura Postboks 386
Alnabru
0614 Oslo

Org.no. 977027233
Giro 8276 0100265

Christina Bruland
En form for tegn

MFA
Kunstakademiet 2017

KHIODA
Kunsthøgskolen i Oslo,
Digitalt Arkiv

www.khioda.no
khioda@khio.no

Publikasjoner som arkiveres/publiseres i KHIODA reguleres av Lov om opphavsrett til åndsverk.

Opphavsmannen beholder opphavsretten til materialet i KHIODA, men gir brukerne tillatelse til å sitere fra verket, samt videreformidle det til andre, i henhold til åndsverkslovens regler. En forutsetning er at navn på utgiver og opphavsmann angis.

Kommersiell bruk av verket er ikke tillatt uten etter skriftlig avtale med opphavsmannen.

Christina Bruland

En form for tegn

MA avgangsessay

Duggete ruter står som en blek ramme rundt et spisebord pyntet med rød fløyel og hvite stearinlys. Via passe høy bakgrunnsmusikk setter Wham! stemningen med hiten Last Christmas. Det dufter av salt kjøtt og mørk saus fra kjøkkenet. Vertinnen kikker smilende ut fra døråpningen og ber oss sette oss til bords. Jeg ser meg rundt mens jeg retter på den tykke ullkjolen. Selskapet består av ti mer eller mindre kjente fjes. Vi setter oss, får noe i glasset, og så kommer introduksjonsrunden jeg har ventet på. –Da tar vi og sier hvem vi er og hva vi driver med, så alle vet litt hvem alle er her. Vi starter her, sier vertinnen og retter en hånd mot personen på hennes venstre side. –Ja..eh.. jeg heter, som noen av dere allerede vet, Ravi, og jeg er kirurg. Ravi gir ordet videre til sin sidemann, og jeg begynner å vurdere hva jeg skal si når ordet blir mitt. I løpet av de neste tretti sekundene jobber hjernen min på høygir. Jeg får ikke med meg hva de neste fire personene heter, kun at de har yrker de fleste vet hva innebærer. –Og jeg jobber i bank. –Jeg er da hjemmesykepleier. Lyden av de forskjellige stemmene rykker nærmere min plass. Skal jeg introdusere meg selv som kunstner, og senere si –Nei, jeg maler ikke. Jeg driver med sånn samtidskunst vettu. Har du hørt om Høstutstillingen for eksempel? Eller skal jeg si at jeg er tegnspråktolk, og svare på oppfølgingsspørsmålene som det vil bringe med seg? Hva om jeg sier, som sant er, at jeg både er tolk og kunstner? Nei, uff, det blir for mye, tenker jeg og retter på panneluggen. Pannen min under luggen føles varm og fuktig. Plutselig smiles og nikkes det på min høyre side. Det er min tur. –Øh.. Ja.. Jeg er da Christina, og jeg jobber som tegnspråktolk. Ok, tenker jeg, da er det sånn det blir i kveld.

Akevittglassene har blitt hyppig hevet. Hjemmesykepleieren, som viser seg å hete Line, setter seg i sofaen ved siden av meg mens trykket av multekremen i magesekken min sakte men sikkert avtar. –Du, jeg kan litt tegn, sier hun. –Jaha. Jeg smiler falskt. Line slår sin høyre hånd mot pannen to ganger mens hun ser på meg med stram munn og forventningsfulle øyne. Jeg gir henne et usikkert blick med et skjevt smil, løfter skuldrene mine og holder hendene med håndflatene pekende opp mot taket. –*Dum*, betyr det, sier hun. –Jeg lærte det i Ungarn.

Tegnspråk er ikke internasjonalt. Norsk tegnspråk er utviklet i kommunikasjon mellom mennesker som er døve i Norge. I likhet med andre språk er tegnspråk i stadig utvikling.

Tegnspråk påvirkes også av landets majoritetskultur, tradisjoner, elementer fra talespråket og fra andre lands tegnspråk. Starten på utviklingen av tegnspråk som et eget språk kan regnes tilbake til 1700-tallet og Paris. Før 1920 – tallet vet vi lite om tegnspråket i Norge. Det vi vet, er at den første døveskolen i landet åpnet i Trondheim i 1825. På skolen oppstod det et naturlig språkmiljø for tegnspråk. Pedagogene Andreas Christian Møller var selv døv og hadde gått på døveskolen i København, der han lærte seg dansk tegnspråk. Han underviste flere døve barn i Norge før han med hjelp av familien sin åpnet døveskolen i Trondheim. På grunn av Møllers bakgrunn ble tegnspråket som ble brukt i skolen sterkt påvirket av det danske tegnspråket. Utviklingen av tegnspråket i Norge stoppet opp omkring midten av 1800-tallet, da norsk talespråk fikk framgang i undervisningen av døve i landet. Med denne framgangen ble nye døveskoler opprettet. Pedagogene som fikk i oppdrag å opprette skolene, studerte undervisningen av døve i Tyskland, hvor man på den tiden brukte tegn som støtte for munnlesning. Pedagogene kom hjem med de tyske tegnene og tok dem i bruk i norsk døveundervisning. Disse lærerne var også dominerende blant de voksne døve, og etterhvert i døveforeningene. I bladet Tegn og Tale fra 1943 kunne man lese «dette er noe mange døve har erfart - det er lettere å snakke med døve tyskere enn med døve svensker. Svenskernes tegnspråk er så forskjellig fra det norske at vi er avhengig av å lese på munnen for å forstå svenskene».

Først på slutten av 1960-tallet ble igjen tegnspråk døves viktigste språk.

Oppfølgingskommentaren jeg får da jeg kort forklarer Line om norsk tegnspråks historie, er en gjenganger. –Å, så dumt! Det hadde vært så mye bedre om døvespråket var internasjonalt da, lyder den. –Ja, det er ganske dumt og upraktisk at ikke alle snakker det samme språket over hele verden. Hvor langt kommer vi med norsk i utlandet liksom? spør jeg og slenger ut et avvæpnende smil og et kjekt blunk. –Og det heter ikke døvespråk. Det heter tegnspråk, sier jeg med en overdreven hyggelig stemme. –Ja, såklart, svarer Line lystig. –Men..vi snakker jo ofte engelsk i utlandet. Gjør døve det og? spør hun.

Tegnspråkbrukere over hele verden kan ikke forstå hverandre. Men fordi tegnspråkene er visuelle språk og har billedlige (ikoniske) egenskaper, er det slik at tegnspråkbrukere med ulik

bakgrunn og lang erfaring med å møte brukere av andre tegnspråk tilpasser sin kommunikasjonsform til hverandre og kan forstå hverandre ganske godt.

I flere internasjonale fora brukes slike internasjonale tegn som et slags felles språk.

Internasjonale tegn er i ulik grad påvirket av amerikansk tegnspråk (American Sign Language, ASL). Amerikansk tegnspråk kan være i ferd med å oppnå status som felles kommunikasjonspråk for tegnspråkbrukere, på lignende måte som engelsk er det for mange talespråkbrukere.

-OK, men da betyr dette.. Line slår seg igjen på pannen med et forknytt uttrykk i ansiktet..*dum* på ungarsk tegnspråk da, det er ganske gøy da. –Vel., svarer jeg. Jeg må nok skuffe deg der. Et tegn består av flere elementer enn kun hendene, og det gjelder alle tegnspråk.

For å formidle et budskap på tegnspråk må en bruke synlige bevegelser både med hendene og andre deler av kroppen. Fordi tegnspråk er visuelle språk, utnyttes muligheten til å gjengi og vise tings posisjoner, bevegelser og egenskaper gjennom hendenes form og bevegelse foran kroppen i kombinasjon med hodets og ansiktets uttrykk og bevegelser.

-Ok, kult, sier Line og ser mot verandadøren. –Da har jeg lært noe i dag og. Du, jeg går og tar meg en røyk jeg. Hun gir meg et kjapt nikk og et smil og haster over gulvet med en hånd i paljettvesken. Jeg skjenker meg et glass hvitvin og setter meg ned på en ledig stol ved spisebordet. Marianne, en journalist, forteller at hun har begynt på et kveldskurs. –Kinesisk, eller Mandarin som det heter, er så spennende. Jeg hadde bare lyst til å lære meg noe helt nytt, noe *far out* liksom. Hun tar en slurk av kaffekoppen før hun fortsetter. –Og så tenkte jeg at kanskje Kina kommer til å ta over verden, sånn som Trump påstår. Så da er det like greit å kunne snakke det nye verdensspråket. Hun ler. –Nei, men det er mange som snakker mandarin iallfall, det er jo kjekt. Jeg holder på å joine en stor gjeng liksom. –Ja, nikker jeg. Helt klart. Det er noe litt annet enn den bittelille, norske tegnspråkgjengen, sier jeg i en spøkefull tone. Marianne snur seg mot meg med et smil og spør –Ja, hvor mange er dere egentlig?

I Norge finnes det omtrent 16500 tegnspråkbrukere. Blant disse er det både døve, tunghørte og hørende. De hørende tegnspråkbrukerne kan være barn av tegnspråklige foreldre eller personer som av andre private eller yrkesmessige grunner har tilegnet seg tegnspråk.

-Javel, sier Marianne og snur seg mot hele gruppa igjen. –Det er iallfall ganske vanskelig da. Mandarin altså. Å få til intonasjonen riktig for eksempel. Hun legger trykk på den andre O-en i *intonasjon*. -Når jeg skal stille et spørsmål, så må jeg konse ass, fortsetter hun. Jeg kanke stille spørsmål etter noen glass for å si det sånn. Marianne kaster på det skulderlange, blonde håret sitt og ler sammen med de andre rundt bordet. -Men grammatikken ikke så gæren, fortsetter hun. –Hvordan er det med tegnspråkets grammatikk? nærmest hvisker en stemme meg inn i øret. Jeg snur meg til siden og møter det sjenerte blikket til Mia, en fregnete farmasøyt fra Frogner. Den er kanskje den samme som den norske eller? spør hun interessert.

Det er en myte at norsk tegnspråk er en form for norsk utført med hendene. De to språkene har ikke felles opphav og er følgelig forskjellige. Norsk tegnspråk har helt andre mønstre for oppbygging og kombinasjon av ord (tegn) enn norsk, og de to språkene er for mange overraskende forskjellige. Hvis vi ser på rekkefølgen av tegn (ord) i en setning, minner norsk tegnspråk mer om kinesisk enn om norsk. Mye av grammatikken uttrykkes for øvrig med ansiktsbevegelser, munnbevegelser og ulike former for peking. For eksempel fungerer øyenbrynsbruken i norsk tegnspråk på måter som minner om intonasjonen i norsk talespråk.

-Hvis jeg skal vise at jeg stiller deg et spørsmål, så må jeg bruke øyenbrynene, forklarer jeg Mia. –Tommelfingerregelen er at man løfter brynene ved ja/nei spørsmål, og senker dem når man forventer et mer beskrivende svar. –Hygger du deg på festen, sier jeg med unaturlige hevede bryn. Mia ler. –Du, jeg lurar på noe annet og, sier hun med en prøvende stemme. –Fyr løs, svarer jeg vennlig. –Jeg har en nabo som er døv. Kona hans hører, og hun bruker stemme og tegn samtidig når hun prater med ham. Så jeg skjønner ikke helt. Hvis norsk og tegnspråk ikke har samme grammatikk, hvordan kan hun bruke begge språk samtidig da?

I kommunikasjon mellom døve og hørende brukes ofte språklige «blandingsformer» der norsk tale kombineres med tegn. Når det er norsk talespråk som dominerer slik kommunikasjon, kaller vi det ofte *tegn til tale*, *tegn som støtte* (TSS) eller *norsk med tegnstøtte* (NMT). Slike kommunikasjonsformer kan vi også se i kommunikasjon mellom hørende voksne og hørende personer med ulike språkvansker, for eksempel barn med Downs syndrom. Tegnene bidrar til å gjøre de viktigste ordene tydeligere og kan være til god hjelp for mange som strever med å oppfatte eller tilegne seg talespråk. Men det er sjelden at tegnene gjengir alle de norske ordene og informasjon om hvilken bøyingsform de brukes i. Derfor er det ikke snakk om noen fullstendig tegnversjon av talespråket. Denne type visualisert norsk ble på 1970- tallet lagt på bordet med et ønske om å presse det norske tegnspråket mest mulig inn mot det norske talespråket. Denne formen ble da faktisk kalt *tegnspråk*, og skulle være et hjelpemiddel som støttet til munnnavlesning samt taleundervisning for døve. Ideen sprang ut av en resolusjon vedtatt på den Nordiske døvekongressen i 1970, der det ble arbeidet mot et felles nordisk tegnspråk. Dette *tegnspråket* (senere kalt *tegnspråknorsk*) bestod av en rekke konstruerte tegn og regler. I stor grad eksisterte det et en-til-en forhold mellom tegn og ord. «(...) For å bruke dette systemet, må en kunne norsk, men ikke nødvendigvis tegnspråk» (Vogt Svendsen, 1992). Ikke bare skulle *tegnspråknorsken* gjelde som kommunikasjonsmiddel for døve. Grupper av foreldre til døve barn ble også undervist i *tegnspråknorsk*. For hvorfor trengte man det kompliserte tegnspråket, når man bare kunne visualisere den norske talespråket? Denne tankegangen var sterkt farget av maktskjeveheten (høystatus/lavstatus) mellom de to språkene norsk tegnspråk og norsk talespråk, som vi dessverre fremdeles kan se tendenser til i dag. Ønsket om bruk av tegnspråknorsk var gjeldene fram til midten av 1980- tallet. Norges døveforbund (NDF) holdt en konferanse 13. September 1985, der forbundsstyret fattet et vedtak der det blant annet stod: «NDF ser på døve som tospråklige og krever at dette må aksepteres av myndighetene og alle som -arbeider blant døve. Med to-språklig mener forbundsstyret tegnspråk og norsk (skrift/tale).»

-Hvordan er det med tegnspråkets status Norge i dag da, spør Mia meg med en bekymret mine. –Vel, svarer jeg. –mye har blitt bedre. Tegnspråklige barn og unge har siden 1997 hatt rett på undervisning i og på tegnspråk på skolen. Og i stortingsmelding 35, som kom for snart ti år siden, ble tegnspråk anerkjent som et av minoritetsspråkene i Norge. Så det går opp og fram, skål dere! smiler jeg, snur meg inn mot bordet og holder opp vinglasset. –Ja, skåååål, lyder den rungende responsen fra resten av selskapet.

Et par timer senere sitter jeg igjen i sofaen, nå med et gyllent kakestykke i hånden. Line dumper ned ved siden av meg. Hun lukter svakt av røyk og søt parfyme. –Hva synes du om kaken? spør hun. –Supergod, svarer jeg. Du burde prøve den. Tror det er no honning- og kanelopplegg. –Ja, det er det, sier Line og smiler lurt. Det er jeg som har bakt den. Og honningen har jeg også laget selv. Eller.. Det er biene mine som har laga den da. Hun ler. – Hæ, sier jeg overrasket. Er du en sånn birøkter? –Ja, jeg har hvit drakt og fullt opplegg jeg, lyder det muntre svaret. Jeg lener meg litt fremover mot henne.- Fortell meg mer `a, sier jeg, nå forventningsfull. Hvordan får du tak i en dronning for eksempel? –Jo, nå skal du høre, sier Line og setter seg til rette i sofaen.

Noen dager senere er jeg på vei til atelieret. Kunstnerhatten er på, og jeg arbeider med avgangsverket mitt. Ideen til arbeidet har ligget inne i hodet mitt en god stund. Der har den surklet seg rundt og stadig vekk forandret form. Selve kjernen har forblitt den samme. Jeg vil lage et kunstverk som refererer til tegnspråk. Jeg vil knytte sammen det jeg produserer som tolk, og det jeg produserer som kunstner. Tegnspråket jeg setter ut i tegnrommet, og kunsten jeg setter ut i gallerirommet skal møtes i akkurat samme tid og rom. De skal være smeltet i hverandre og være en enhet. Ying og Yang satt sammen med tang. Eller? Dèt er neste spørsmål –Hvordan skal jeg sette de to delene sammen? Og hva er *en del tegnspråk*, og *en del kunst*?

Det som har veltet seg rundt blant mine små grå de siste ukene, er tanker rundt *tegn* og *det skrevne ord*. Som mange andre, tenker jeg ofte billedlig. Jeg har sett for meg en slags film. Flyvende tegn flyter over en snøfylt mark, der skrevne ord ligger nedbrøytet i den hvite massen. Forklarer jeg denne filmen, vil det lyde noe sånt som dette: Tegnspråk har ikke et skriftspråk. Tegnene kan ikke fanges, og holdes fast på den måten nedskrevne ord kan. Klemt ned innimellom en bunke med papirer, blåst opp, hengende mot en blafrende reklameplakat ved Majorstuakrysset, eller svarte og matte, i kontrast mot en lysende dataskjerm. Slik tenker jeg at det er, det er dette som hopper fram og tilbake i hodet på meg. Men,- vil jeg få til å transformere denne teoretiske konklusjonen over til noe praktisk? Kan jeg overføre det jeg grubler på til en form som står uavhengig, utenfor kroppen? Kan jeg trykke tegnene ned i

snøen, slik at tegnspråket eksisterer i trykket form? Jeg sitter i den slitte, brune skinnstolen i atelieret mitt når den ene brikken faller på plass. Et avtrykk av tegnspråk er det jeg skal jobbe med i tiden mot avgangsutstillingen. Det kan kunsten hjelpe meg med.

Hvilke tegn skal jeg lage avtrykk av? Jeg må finne, og deretter fange, en levende tekst på tegnspråk.

Når jeg tenker tilbake på historier på tegnspråk som har gjort inntrykk på meg, dukker Gøsta Rounghøys tolkning av Alf Prøysens *Den vesle bygda som glemte at det var jul* (1958) opp. Spesielt godt husker jeg delen av historien der telefondamene får dotter i ørene av spurvene som letter fra telefonrådene. Den delen ble fortalt med en så god mimikk og innlevelse at min døve søster og jeg knakk sammen i latter hver gang vi så den.

Jeg står bøyd over en trekasse fylt med gjennomvåt leire. Jeg bretter opp ermene og begynner å tegne ned i den myke massen. Hender og armer jobber hard for å skyve massen unna samtidig som tegn og setninger formes. Historien jeg tegner er i seg selv konkret, mens formen som trykkes ut er abstrakt. Alle tegnene legger seg liksom oppå hverandre, og vikler seg i hverandre til en stor klump. Avtrykket som står igjen etter at jeg har tegnet ferdig historien, danner et hulrom, en negativ form. Formen fyller jeg med gips, for å danne en positiv form. Gipsen tørker etter ett døgn, og jeg graver fram den positive formen med fingrene. Den grå formen kommer fram i lyset når leiren sakte men sikkert slipper taket. Det siste tegnet i historien *den vesle bygda som glemte at det var jul*, er tegnet for *jul*. Avtrykket av tegnet ruver på toppen av skulpturen. – Dette kan bli til noe, tenker jeg for meg selv.

Kilder

Svein Are Petterson Utviklingen av TEGNSPRÅKNORSK I NORGE (1993-95)

Sonja Erlenkamp Et tospråklig liv med norsk tegnspråk (Språknytt 4/2007)

Språkrådet www.sprakradet.no

Norges Døveforbund www.deafnet.no

Norsk Døvemuseum www.norsk-dovemuseum.no